

Ljubisav Marković

Manufakturna delovna organizacija

Tečaj politične ekonomije

(Nadaljevanje)

To je nova značilnost proizvodnje, proizvod njene manufakturne organizacije. V njej postaja bistveni pogoj za proizvodnjo, za povezanost vseh proizvodnih procesov in dejavnosti njenega skupnega delavca.

Toda ta nova značilnost proizvodnje ostaja tudi v njenih višjih organizacijskih oblikah, ki slone na veliki strojni tehniki. Najen je v vsaki sestavljeni družbeni proizvodni organizaciji. V manufakturi se odlikuje samo po svoji specifičnosti. V skladu s svojim osnovnim načelom, da sloni na ročnem delu, opravlja manufaktura tudi to dejavnost ročno. Kot svojo poklicno specialnost jo opravljajo delni delavci — ročno, z določenimi ustreznimi orodji.

Ročno premeščanje predmeta dela je hkrati ena glavnih pomanjkljivosti manufakture. Predstavlja resno omejitev za večji obseg proizvodnje. To omejenost, kakor tudi vse druge, ki izhajajo iz tega, da družbena proizvodnja sloni na ročnem delu, odpravlja šele industrijska revolucija.

e) **Zakon sorazmerja dela**
Manufaktura razvija se en pogoj za nemoten potek proizvodnje. Posamezne faze dela zahtevajo različne količine dela in zato tudi različne množine delnih delavcev. Toda med temi količinami dela, t. j. med različnimi skupinami dela, mora biti določeno sorazmerje. V manufakturi je to tehnična nujnost za koristno funkcioniranje njenega proizvodnega mehanizma.

Podlaga tega sorazmerja je kot rečeno v tem, da razne operacije zahtevajo različne dolžine delovnega časa. Zato predmet dela gre skozi različno hitrostjo. Na nekaterih točkah v verigi delnega dela, ki je razporejena po prostoru, gre predmet dela hitro. Toda na drugih mestih, kjer traja delovna operacija dalj časa, je gibanje počasnejše. Da bi se na teh točkah potek proizvodnje ne zataknil, je potrebno, da je tam koncentrirana večja množina dela, t. j. več delnih delavcev.

Obstajati mora torej določeno razmerje med delnimi delavci glede njihovega števila na posameznih točkah celotne verige.

Le tako se doseže enakomerno gibanje proizvodnje, enakomeren priliv in odliv količine izdelkov v vseh proizvodnih fazah. Marx navaja za zgled razmerje iz manufakture tiskarskih črk. Razmerje določa dejstvo, da lahko vlije livar na uro 2.000 črk, lomilec jih v istem času prelomi 4.000, gladilec pa očisti 8.000. Najpočasnejše gibanje je pri livarju, najhitrejša pa pri gladilcu. Enakomernost poteka in zaposlitev vseh ljudi veleva tukaj naslednje sorazmerje: 4 livarji na 2 lomilca na 1 gladilca. »Manufakturna delitev dela torej razen tega, da poenostavlja in množi kvalitativno različne organe skupnega družbenega delavca, hkrati ustvarja matematično določeno sorazmerje za kvantitativni obseg teh organov, t. j. za relativno število teh delavcev ali za relativno velikost teh delavskih sku-

pin v vsaki posamezni funkciji. S tem, da razvija kvalitativno razčlenbo, manufaktura razvija pravilo kvantitete in sorazmernost družbenega delovnega procesa.« (Marx, »Kapital«, I, str. 239, lat.)

Manufaktura to potrebno razmerje gradi na podlagi izkušnje. Drugega objektivnega merila pač nima. V tem je tudi njena pomanjkljivost. Po drugi strani pa zahteva naraščanje njene proizvodnje množično naraščanje delovne sile zaradi prav istega neogibnega sorazmerja v sestavi njenih organov. Na vsakega novega gladilca mora manufaktura tiskarskih črk sprejeti na delo šest novih delavcev za predhodne delovne faze: 4 livarje črk in 2 lomilca.

5. Proizvodna moč manufakture

Proizvajalna moč manufakture izhaja delno iz prednosti vsake kooperacije, delno pa je rezultat nje same kot specifične, sestavljene organizacije družbene proizvodnje. V primeri s preprosto kooperacijo — še bolj pa v primeri z izoliranim delom — predstavlja višjo družbeno proizvodnjo silo.

Delovanje manufakture se v tem smislu pojavlja v dveh pogledih:

a) **Manufaktura podružbija človeško delo.** Pri njej je delo razčlenjeno na vrsto posameznih delovnih dejavnosti. Te so porazdeljene med posameznike, delavce in delavske skupine. Vsak posameznik je nosilec enega delnega dela, opravlja samo njega. Zato skupno delo ali skupna proizvodnja ne more biti storjeno, če ta delna dela ne funkcionirajo skupno, — na skupen način. Le v taki povezanosti so delna dela koristna dejavnost. Brez nje ne pomenijo ničesar.

Manufaktura je prva zgodovinska stopnja združenega podružbljenega dela. Po svoji stvari je manufaktura mehanizem proizvodnje združenega delavca.

b) **Manufaktura dviga delovno** več postane zelo spreten za ti-produktivnost. Njen delni delavci posamezno operacijo, ki jo stalno opravlja. Zato jo lahko opravi v krajšem času. Kaže tudi večjo delovno intenzivnost. Izgube časa, ki je pri obrtniku nujna takrat, ko prehaja od ene delovne operacije na drugo, pri delnem delavcu ni. Ta preprosto ne napravi nobenega prehoda, saj vedno opravlja isti delec dela.

Vsak organ manufakture doseže za svojo delovno operacijo določeno skrajšanje delovnega časa. To pomeni tudi skrajšanje časa vsega tistega dela, ki odpade na enoto proizvoda. Manufaktura dosega višjo delovno produktivnost.

Manufaktura povečuje obseg proizvodnje še zaradi ene okolnosti. Ker njeni delni delavci delajo hkrati, je njen proizvod hkrati v vseh fazah izdelave. »Skupni delavec, kombiniran iz delnih delavcev, z enim delom svojih številnih rok, oborožen z orodjem, razteza žico, medtem ko jo hkrati ravna z drugimi ro-

kami in drugim orodjem, s spet drugimi jo reže, koniči itd. Razni postopni procesi, ki so zaporedni, se spreminjajo v procese, ki potekajo v prostoru drug ob drugem. Zato v istem časovnem obdobju nastane več izdelanega blaga.« (Marx, »Kapital« I, str. 292, lat.)

Rezultat manufakture je podružbljeno delo, ki daje družbeni proizvod z višjo delovno proizvodnostjo.

Toda možnosti manufakture so v progresivnem razvoju človeškega dela omejene. Ta omejenost izhaja iz same podlage manufakture — iz ročnega dela in obrtniške spretnosti.

Zato:

a) nastaja v njej ves mehanizem družbene proizvodnje s sestavljanjem človeških delovnih sil. Ne nastaja po potrebi delovnih orodij. Mehanizem sloni na subjektivni podlagi, na človeku kot osebnem faktorju proizvodnje. Njegova moč je v virtuoznosti delnega delavca, ne pa v izkoriščanju čedalje močnejših naravnih sil. Manufaktura je in ostane odvisna od osebne človekove sposobnosti, od njegove moči, spretnosti, hitrosti. Te možnosti pa so, kot vemo, — omejene.

b) Tudi samo razčlenjevanje proizvodnega procesa zato ni objektivno, marveč subjektivno. Posamezne operacije izloča iz celote dela na podlagi človekove zmožnosti; v manufakturi se »... razne delovne operacije prilagajajo hierarhično naravnih in pridobljenih spretnosti« (Marx) delavcev.

Manufaktura se ne nudi možnosti za znanstveno analizo in organizacijo družbene proizvodnje.

c) V manufakturi terjata družbena proizvodnja in njeno naraščanje množično uporabo živega človeškega dela.

Zaradi vsega tega »... manufaktura ni bila sposobna, niti zajeti vse družbene proizvodnje, niti je temeljito preobraziti. Kot ekonomsko-umetniško delo je bila višek na široki podlagi mestnega obrtnišva in vaške hišne industrije. Njena lastna ozka tehnična podlaga je na določeni stopnji razvoja prišla v protislovje s tistimi potrebami proizvodnje, ki jih je ustvarila sama.« (»Kapital«, I, str. 314, lat.)

Protislovje je bilo rešeno s preobrazbo tehnične osnove družbene proizvodnje — s industrijsko revolucijo. Zgodovinsko je bila manufaktura pripravljajna stopnja te revolucije.

Tu smo manufakturo obravnavali s stališča ekonomskega izgrajevanja človeške družbe, kot eno izmed nujnih faz v tem procesu. Kapitalist pa je na manufakturo gledal drugače. Manufaktura — kakor vsaka druga gospodarska dejavnost — je zanj nujno zlo, potrebno za uresničitev ozkega, sebičnega cilja: čim večji zaslužek, t. j. profit od vloženega kapitala!

Kaj pomeni zanj manufakturna proizvodnja?

Od nje je imel:

- večji obseg proizvodnje, t. j. večjo količino blaga;
- cenejše blago;
- večji profit. Res je sicer, da je profit, ki ga je dobival za določeno blago, padal zaradi njegove pocenitve, toda vsa množina profita je vendarle naraščala, saj je tedaj lahko prodal

mного večjo količino blaga: 1.000 m platna prinaša večji profit — čeprav je na 1 meter nekoliko nižji — kakor pa ga lahko prinese 50 ali 100 m.

V bistvu mu manufaktura daje cenejšega delavca, ker so življenjska sredstva za delavca cenejša in ker se zmanjšujejo stroški za izobrazbo številnih delavcev; ker je njihovo delo pač bolj preprosto.

Z manufakturo kapitalist povečuje izkoriščanje delavcev; iz njih izsiljuje večjo množino presežnega dela. Razen tega manufaktura krepi ekonomsko oblast kapitala nad delom. Prej je ta oblast izhajala iz okolščine, da je delavec proletarec — brez sredstev za proizvodnjo. Zato mora prodajati svojo delovno silo. Toda z manufakturo doseže kupec-kapitalist sedaj še nekaj več. S tem da delavčevu sposobnost skrbi na spretnost za opravljanje ene same delovne operacije, kapitalist povzroča to, da je delovna sila pomembna samo v njegovi manufakturi, t. j. pod komando kapitalista.

Po drugi strani pa pomanjkljivosti in omejenosti manufakture kapitalizmu še vedno ne dovoljujejo, da bi povsem zavladal nad družbeno proizvodnjo in — torej tudi — nad življenjem in delom delavcev. Drobna mesta in vaška proizvodnja ter domača industrija so za delavca še vedno pribežališče. Zato je kapitalist v tem obdobju v stalnem spopadu z delavci zastran podaljšanja delovnega časa in njihove discipline. Ta spopad reši kapitalist končno v svojo korist. Rešitev je našel v stroju. Stroj je vzpostavil red in disciplino delavcev.

V prihodnji številki bomo začeli v našem političnem tečaju razpravljati o novi temi:

STROJNE NAPRAVE IN VELEINDUSTRIJA

V tem poglavju bodo podrobno obdelana naslednja važna vprašanja politične ekonomije:

1. Industrijska revolucija
2. Trije deli strojnih naprav
3. Nekateri najvažnejše iznajdbe
4. Tovarna
5. Kapitalistična tovarna
6. Socialistična tovarna
7. Strojna proizvodnost
8. Stroj in delavec
9. Revolucionarni značaj strojnih naprav